

FEKETE SZÍNRE FESTETTÉK

A 2018/19-es színházi évadról

Belecsapva a legfrissebb lecsóba: a 2018/19-es színházi évad legjelentősebb eseménye a kulturális tao eltörlése. A kulturális társaságiadó-kedvezmény volt az a törvényi lehetőség, amelynek jegyében gazdasági vállalkozások önálló döntésükkel az általuk preferált színházak működését támogathatták a társasági adójukból, a színház előző évi jegybevételeinek 80 százaléka mértékében.

Micimackó és a tao

Azt beszéljük, hogy még csak nem is a nagyhatalmú színházi potentáttól, Vidnyánszky Attilától származott a megszüntetés konkrét javaslata – noha köztudottan ellenezte a taót –, hanem egy „civil” tette a miniszterelnök elé a számadatokat: a társasági adóból előadó-művészeti szervezetekhez juttatott összeg néhány év alatt a duplájára nőtt. Sok milliárd forintról van szó. Tudjuk, hogy a kormány nem nagyon szereti az olyan pénzeket, amiket nem maga felügyel, nem maga oszt, nem a sajátjai adják a sajátjainak. Számos példát látunk erre a nagyobb tételektől kezdve, mint a Norvég Alap milliárdjai, a kisebbekig, mint például az évad legjobb Shakespeare-alakításáért járó Gábor Miklós-díj bruttó 300 ezer forintos pénzjutalma, amelyet az EMMI-nek idén már nem állt módjában biztosítani. (Aztán zömmel magánszemélyek – színházi emberek, hivatásos és nem hivatásos színháznézők – adományából mégis összeállt a díj összege.) Erről eszünkbe juthat az is, hogy az ideai állami művészeti kitüntetéseknel a kormányzat – vagy nem tudni, ki – minden eddiginél erőteljesebben érvényesítette saját, nem okvetlenül művészeti szempontjait. Skrupulus és/vagy magyarázat nélkül ignorálta azon szakmai grémiumok felterjesztéseit is, amelyeket egyébként maga állított össze nem okvetlenül szakmai szempontok alapján.

Visszatérve a taóhoz: 2013-ban hozzávetőleg 17 milliárd forint került 389 szervezethez, négy évvel később pedig már 37,46 milliárdon osztozott 315 előadó-művészeti intézmény. Az érintett szervezetek számának némi csökkenése talán összefügg avval, hogy 2014-ben módosították a törvényt, szűkítették a visszaélés lehetőségeit: immár nem nagyon volt mód távol-keleti, egzotikus tájakon hihetetlen előadás- és nézőszámokat rögzítő turnék alapján taóhoz jutni. Feltehető azonban, hogy így is maradt elég tér a csalóknak. Abból is gyaníthatjuk ezt, hogy a statisztikák szerint az eladott színházjegyek száma mind meredekebben nőtt az utóbbi években is, az évtized derekán meghaladta az évi hatmilliót, 2016-ban 7 146 000-ig jutott, és – bár hivatalos adatot nem találtam – úgy hallani, hogy tavaly a 8 milliót is elérte. A KSH statisztikája szerint így alakultak az 1000 főre eső színházlátogatás számai: 2010-ben 458, 2016-ban 726, 2017-ben pedig 856. Meglehet, hogy az idei évre vonatkozó jegyeladások számában majd erős visszaesést leszünk kénytelenek konstatálni a tao 2018. novemberi eltörlése nyomán. Részben a valóságához közelítés miatt, részben a támogatások átcsoportosításának hatására.

Anonymus Színház és Tsai

Akárhogy is, a tao-bevételeknek csak egy kis részét – becslések szerint legfeljebb 15-20 százalékát – nyúlhatták le a törvény szellemével szembemenő, erre a célra tartó és tartott szélhámos szervezetek, amelyeket talán meg lehetett volna fogni, ha erre politikai (törvényhozói) és intézményi (végrehajtói) szándék irányul. A sajtó részletesen feltárta a vizsgálások mechanizmusát és azonosított szereplőket, ám ez nem járt következményekkel. Illetve dehogynem. Egy borús, kora téli napon megszűnt a tao. Bajba a becsületesek kerültek. Áruklodó az adat, amely szerint a több mint 37 milliárdnyi kiesett tao helyett elnyerhető összegekre pályázatilag mindössze feleannyi szervezet jelentkezett, mint amennyi tavaly még taózott. A kormányzat az előzetes (és utólagos) egyeztetéseket mellőző intézkedése után sietett kinyilvánítani, hogy az elmaradt tao-pénz a színházakhoz fog kerülni, csak más módon, mint eddig: központosított döntés nyomán. A budapesti főpolgármester érkezettnek látta az időt, hogy szívügyeként deklarálja a fővárosi színházak anyagi helyzetét, s „kiharcolta”, hogy a rájuk eső 3,5 milliárdos összeget a Városháza megkapja, s maga oszthassa szét az alá tartozó színházak között. Ezek a színházak némi pluszhoz is jutottak, tehát legalábbis az idei évben jól jártak. Minden más baljósan bizonytalan.

Május közepén semmi hír nincs arról, hogy az elvett tao kompenzálására februárban beadott pályázatokból mikor lesz pénz. Fekete Péter kulturális államtitkár a sajtóban azt ígérte, hogy a pályázatokat 30 nap alatt elbírálják – nem tudni, kik és milyen kritériumok alapján –, és március végén már utalnak is. Az általa február 19-én kiírt pályázatban szerepel, hogy „a döntést a támogató 2019. április 30-ig nyilvánosságra hozza”. Nem tette. Evvel teljes bizonytalanságba taszíthat színházakat, amelyeknek a legközelebbi jövőre – a 2019/20-as évadra – már készen kellene állniuk, bemutatókra, résztvevőkre és szerződésekre lebontva. Nem is beszélve a szabadtéri színházakról, amelyeknek mindjárt körmére ég a nyári szezon. A leghetetlenebb helyzetbe szokás szerint a független színházak, valamint a magánszínházak kerültek, mert az ő anyagi veszteségeik kiegyenlítésére retorikai szinten sem vállalkozott senki. Fekete Péter államtitkár „nem pénzt adunk, hanem feladatot” nyilatkozta egyébként is tisztázatlan a tekintetben, hogy milyen szempontok szerint fognak dönteni a tao pótlásaként remélhetőleg hosszabb távon beépítendő kompenzációról. Úgy hírlik, hogy az államtitkár a vidéki bábszínházak vezetőinek összehívásakor nem is árult zsákamacsckát; ígérte, hogy ahol a színházak a kormány által preferált elvek, ideológiák, eszmék és célkitűzések mentén fognak dolgozni, ott nem kell tartani forráscsökkenéstől. A Fekete Péter által kihirdetett másik akcióterv, miszerint minden gyermek minden évben jusson el legalább egyszer színházba, szintén okozott némi akut fejfájást vidéki színházigazgatóknak. Ha ugyanis egy megyeszékhely színházának ezt a feladatot megyei viszonylatban teljesítenie kell, akkor egész évben mást sem csinálhat, mint gyerekelőadásokat játszik megállás nélkül.

Nézünk, mint a moziban

Visszatérve a taóhoz, fél évvel a megszűntetése és több hónappal a kárpótlás deklarálása után még azok a színházak is keveset tudnak, amelyek ha ígérvényt nem is, de információt kaptak a nekik szánt összegről. Az azonban kiderült mostanra, hogy speciel a Nemzeti Színház miatt nem kell aggódni, mert a nemzetstratégiailag kiemelték egyikeként az intézmény a 78 millió forintos elveszett taója sokszorosát kapja meg ellentételezéseként. (A Pesti Magyar Színház és a Magyar Cirkusz és Varieté pedig még többet.) Vidnyánszky Attila tehát – aki sosem szorult rá arra, hogy a Nemzeti jegybevételére hajtson – maximálisan elégedett lehet a dolgok illetén alakulásával. Evvel szemben a magánszínházak –

mint a Centrál és az Átrium – nemrégiben kaptak értesítést arról, hogy az elveszett taójuk mértékében beadott pályázati összegnek csupán töredékét, 30-35 százalékát ítélték meg az ismeretlen döntnökök. Egyelőre szinte semmi nem publikus, de jönnek a hírek arról, hogy a nem intézményes színházak zöme kevesebb pénzhez jut a vártnál és az ígértnél. („Akik valós szakmai munkát végeznek, meg fogják kapni a támogatásukat” – nyilatkozta Fekete Péter államtitkár 2019. január 28-án, de lehet, hogy nem gondolta teljesen komolyan. Vagy az ismert kormányzati kommunikációba illeszkedően egy alternatív valóság tartományára utalt.) A kibontakozni látszó indokolatlan és indokolhatatlan tao-kompenzációs szisztéma a független színházak vesztére zajlik. Hosszú évek óta folyó anyagi kivéreztetésük után ez drámai módon felgyorsíthatja az agóniát. És ha a minisztérium újabb kompenzációs pályázatokat ír ki, és azok mentén ugyanolyan kiszámíthatatlanul, átláthatatlanul és tervezhetetlenül oszt majd pénzt, avval tovább torzíthatja a helyzetet.

Viszont a Nemzeti Színház vezérigazgatója csupa jó hírt közölhetett: nemzetközi fesztiváljuk, a MITEM, ahogy eddig is, úgy idén is minden eddiginél hosszabb és sikeresebb volt. Vidnyánszky Attila a 2018/19-es évad kezdetén a második vezetői ciklusát kezdte az ország első színháza élén. Tavaly a pályázata kapcsán arról számolt be, hogy immár megtalálta őket a közönségük, s mivel 52 előadásból álló repertoárral bírnak, így az évadonkénti 13-14 premierjüket hétre csökkentik. Ez a terv egyelőre nem teljesült; 2018 májusában 11 bemutatót hirdettek meg a következő szezonnra, abból három ugyan elmaradt – pontosabb csúszik egy évadot –, viszont bejött helyettük két másik. Továbbra is ugyanolyan hatalmas repertoárt görget a Nemzeti – csak a nagyszínpadon 16 darabot, a Gobbi Hilda Színpadon 19-et –, ami avval jár, hogy minden produkció ritkán szerepel műsoron. Vidnyánszky Attila változatlanul Vidnyánszkyra építi a Nemzeti évadát, bár ő maga ezúttal a tervezettnél kevesebbet rendezett (hármat), viszont kipótolta ifj. Vidnyánszky Attila, aki a Sztalker Csoportba gyűlt fiatal alkotótársaival igen erőteljes *Woyzeck*-előadást hozott létre a Gobbi Hilda Színpadon. Ez az előadás ihletettebbnek és invenciózusabbnak tűnt, mint például az oly igen várt és egy évadot csúszott *Meggyeskert* Silviu Purcărete rendezésében. Az idősebb Vidnyánszky Attila idei legjelentősebb munkája *Az ember tragédiája* volt. Többedszer vitte színre Madách művét, ezúttal is egyedi világot teremtve színpad és nézőtér között. (A Nemzetiben mintha szándékosan kerülnek a színpad és a nézőtér szokásos viszonyát, az épület rendeltetésszerű használatát.) Az évadból ezúttal hiányzott a magyarországi rendezői szakma élvonalát a Nemzetiben egy személyben képviselő Zsótér Sándor, jött helyette Szász János, aki a *Caligula helytartóját* vitte színre formailag tán mutatós, de tartalmilag (számomra) üresnek tetsző előadásban, a magas szakmai színvonalon megállapodott Trill Zsolttal a főszerepben.

Vidnyánszky-vonalak

Vidnyánszky Attila a vezérigazgatói korszakában mostanra jutott el odáig, hogy elhagyja támaszpontját, és vendégrendezni készül olyan színházakban, ahol minden bizonnyal megelégedésére nevezték ki az igazgatókat az utóbbi évben. Egyrészt a *Csárdáskirálynőt* fogja színre vinni a nemzetstratégiai Operettszínházban, ahol Lőrinczy György helyére az operaénekes Kiss-B. Atilla érkezett direktornak, másrészt az őszre elkészülő, felújított kaposvári színházba megy *Buborékokat* rendezni, ahol korábbi debreceni, majd nemzeti színházi színésze, Olt Tamás lett a művészeti vezető.

A Vidnyánszky-vonalon továbbhaladva eljuthatunk a Vígszínházhoz, amelynek művészi arculatát, profilját, stílusát mindinkább meghatározni látszik az a fajta színház, amit az ifj. Vidnyánszky Attila és Vecsei H. Miklós vezetett alkotói kör fémjelez. (Akik egyébként a Zsámbéki Színházi Bázis honlapján művészeti vezetőként bukkantak fel legújab-

ban.) Két friss, jellegzetes bemutatójuk közül az egyik az Eszenyi Enikő rendezte *A diktátor*, ifj. Vidnyánszky Attilával Chaplin szerepében. Chaplinnek nevezem a szerepet, nem véletlenül, mert bár a színlap szerint a színész Hynkelt és a Borbélyt játssza, az előadás mégis sokkal inkább a filmet idézi meg, mint bármi mást a korból, a korszakból – érte ezen akár a mű születési évét, 1940-et, akár 2018-at. A másik merész vállalkozás a Vígszínház hagyományosan „saját” szerzője, Molnár Ferenc és ifj. Vidnyánszky Attila közötti találkozás: a *Liliom* bemutatója. A színrevitelnél az ifjú színész-rendező hozzávetőleg úgy járt el, mint szokott: látványos, szuggesztív képekben zárámboltatja csapatát. Csöppet idegenkedő nézőként nem is a kiváló Hajduk Károly Liliom-alakítását emelném ki az előadásból, hanem a Julikát játszó Szilágyi Csenge szép, komoly, odaadó színészi munkáját, amivel menteni igyekezett magának a menthetőt ebből az ikonikus női szerepből.

A Vígszínház kapcsán nem lehet eléggé méltányolni azt a teljesítményt, hogy Eszenyi Enikő igazgató képes estéről estére megtölteni játszóhelyeinek összesen 1700 főt befogadó nézőterét. Méghozzá úgy, hogy rendszeresen hív a társulatához progresszív alkotókat a független szcénából is. Idén Horváth Csaba „edzette” a fiatalokat a Pestiben, a Wunderlich József címszereplésével bemutatott Brecht-drámában, a *Baal*-ban. A Házi Színpadon a k2 Színház kettőse, Fábián Péter és Benkő Bence szerzőként mutatkozhatott be a *Kozmikus magány* című darabban, Király Dániel társszerzőségével és rendezésében, aki az évad végén elszerződik a Vígből a k2-höz. Szintén a Házi Színpadon találkozhatott Pass Andrea szerzőként és rendezőként Halász Judittal *A vándorkutya* című előadás során. A Házi Színpadon kaptak teret olyan, egyszemélyes produkciók is, mint a *Kádárné balladája* Kútvolgyi Erzsébet előadásában, a *Nem vagyok Miriam!* Igó Évával és a *Kaddis a meg nem született gyermekért* Lukács Sándorral. Az utóbbi monodarabok azt jelzik, hogy a Vígszínházban sok évtizede dolgozó és jó szerepekkel nem sűrűn elkényeztetett színészekben töretlen a szakmai ambíció és a játékedv.

Hármas befutó

A főváros első osztályú művészszínházi háromszögét a Katona, az Örkény és a Radnóti alkotják. A Radnótiban feltűnően jól alakultak a dolgok a 2016-os igazgatóváltást követően, s bár Kovács Adélt a legkevésbé sem hozta irigylésre méltó helyzetbe, hogy a színház-épület szétdúlása nyomán hat különböző helyszínre kellett költöztetniük az előadásait, mégis képesek profitálni ebből. Például meghívták a független film és színház egyik jeles alkotóját, Hajdu Szabolcsot, s kvázi lakásszínházi – illetve esetünkben: irodaszínházi – helyszínt teremtettek neki a Tesla Teátrumban a *Gloria* című bemutatóhoz. Színészszakmai szempontból bizonyára áldásos és hasznos feladat ez a társulat számára, hiszen bármennyire is nem nagy színház a Radnóti, stúdióköörülményeket, intim közelséget ott nem lehet létrehozni. A *Gloria* tehát mind a játzók – Martinovics Dorina, Rusznák András, Porogi Ádám, Sodró Eliza, Lovas Rozi és Vilmányi Benett –, mind a nézők számára különleges élmény. Ennél is fontosabb volt talán a Radnóti kortárs magyar ősbemutatója az idén, Székely Csaba *10* című darabjának Sebestyén Ába rendezte előadása, amely a POSZT-ra is meghívást nyert. Itt a rendező újonc volt a társulatban, de dolgozott az évadban, frissnek hatóan, Valló Péter (*A művész és rajongói*), Alföldi Róbert (*A gondnok*) és Zsótér Sándor (*Kakukkfészek*) is.

A Katona ezúttal kihagyta az októberi premierszezont, s decemberben állt elő az évada első bemutatójával, amely azonban nem megy át a következő szezonra. Ritka ez, de így járt most Ascher Tamás *Az ügyel*, Szuhovo-Kobilin nem igazán gazdag művével, amely a pompás színészgárda igyekezete ellenére sem igen érte el az ingerküszöböt. Nagyot szólt viszont a *Rozsdatemető 2.0*, amelyben Tasnádi István továbbírta a jelenünkig Fejes

Endre korszakos kisregényét a hatvanas évekből, Máté Gábor pedig lírai játékosággal vitte színre, mindenekelőtt Vizi Dávid, Szirtes Ági és Bezerédi Zoltán színészetét virágoztatva ki. Két tehetséges fiatal rendező kapott lehetőséget a Katonában: Tarnóczi Jakab a *Leláncolt Prométheusszal* tette le névjegyét a Petőfi Sándor utcában, a visszatérő Hegymegi Máté pedig egy *Szent Johanna*-verziót vitt színre a Kamrában. A „nagy öregek”, Gothár Péter és Zsámbéki Gábor munkái az évad legvégeire maradtak.

Az Örkeny Színház idei évadának egy szomorú eseménye volt: az őszi első bemutatót, a *Secondhandet* rendező Bagossy László – Mácsai Pál igazgatóval való szakmai nézeteltérésük nyomán – távozott a társulattól, alighanem kissé árván hagyva volt növendékeit. Igen jól sikerült Mohácsi János rendezése, a *Patika* – Znamenák István remeklésével a Patikus szerepében –, s az orosz darabokat előszeretettel rendező Ascher Tamás *A mélyben* (*Éjjeli menedékhely*) című Gorkij-drámával határozottan magasabbra jutott, mint *Az üggyel*. Az Örkeny Stúdiójában két figyelemre méltó, kísérletinek nevezhető produkció került közönség elé: a Jászberényi Sándor háborús írásai nyomán készült *A lélek legszebb éjszakája* Polgár Csaba rendezésében, valamint a *Macbeth* négyszínészes verziója Gáspár Ildikó elképzelésében.

Mit Miskolc adhat

Hogy a többi fővárosi kőszínház idei évadáról nem írok itt, az a helyszűkéből is fakad, a beszámoló esetlegességéből is, meg abból a tapasztalatból, hogy az újszerű élmények, a kiszámíthatatlan kalandok, a művészi innováció meglepetései legnagyobb eséllyel a független színházakban érik azt a nézőt, aki nem kikapcsolódni jár színházba. De előtte még rövid úton ajánlhatom a kedves olvasók figyelmébe a vidéki színházak közül elsősorban a Miskolci Nemzeti Színházat, amely a sokat és jól dolgozó, magas színvonalon működő társulatával például olyan kiemelkedő produkciót hozott létre, mint a Mohácsi János rendezte *A velencei kalmár*, Görög Lászlóval és Simon Zoltánnal a főszerepben. A szombathe-lyi *A revizzorral* is nagyon dobó Mohácsinak jó évada volt ez, ahogy a másik vándorrendezőnek, Alföldi Róbertnek is, aki mind Budaörsön, a szépen fejlődő, egyre markánsabb Latinovits Zoltán Színházban, mind a Centrál Színházban erőteljes előadást hozott létre. (Az előbbi az *Elektra*, utóbbi a *Kasimir és Karoline*.) Itt jegyzem meg, hogy bár határon túli színházba még nehezebben és még ritkábban jut el az egyszeri és többszöri kritikus, mint vidékre, mégis volt szerencsém Nagyváradon és Gyergyószentmiklóson egy-egy nagy-szerű Csehov-előadáshoz: *Apátlanul*, rendezte: Botos Bálint, illetve *Három nővér*, Albu István színrevitele.

A függetlenek vezérhajója, a Pintér Béla és Társulata hosszú írói vajúdás után januárban bemutatta a megalakulásuk 20. évfordulója alkalmából született *Jubileumi beszélgetések* című darabot. Ez a régen várt, új Pintér Béla-opusz nekem akkora csalódást jelentett, hogy még azóta sem találtam meg a megfelelő szavakat az ecsetelésére. A Nézőművészeti Kft. kiállított egy izmos *Woyzecket* Hegymegi Máté rendezésében, az RS9-ben pedig az évad egyik legizgalmasabb előadását hozta létre Botos Éva, Csehov *Cseresznyés kertjét* érzékletesen „honosítva”, független színházra lefordítva, *csRSnyés* címmel. A k2 jó szokásához híven körbealkotta az országot – Pécs: *Mecseki tigris, vagy amit akartok*, Miskolc: *Eklektikon* –, a Stúdió K pedig, először dolgozva a vajdasági színházi „fenegyerekkel”, Urbán Andrással, senkit nem kímélta *Sacra Hungarica – a hazaszeretet színháza* című előadásában. Folyamatosan és akkurátusan dolgozott idén az immár 12 éves K.V. Társulat: bemutatta a *Terike & Irén* című budapesti road movie-t Markó Róbert rendezésében, tavasszal Czukor Balázzsal készítettek egy parádésan kortársi *Médeia*-előadást, és az évad végére is jutott egy lakás-színházi bemutatójuk, a *Kedves Én!*, amelyet gyerekek, kamaszok korabeli – a második vi-

lágháború idejében írt – naplóból állított össze Szenteczki Zita. Két független társulat is visszahozta a színpadra Kulka Jánost. A Dollárpapa Gyermekei *Árvácska*-előadásában, Ördög Tamás rendezésében Simkó Katalin elképesztő színészi alakításához asszisztált némán, a Trojka Színházi Társulás pedig a *Cseresznyés kert*-bemutatójára vonzotta a publikumot Kulka Firszével, nem színházi helyszínre, az OSZMI körtermébe.

Hol a boldogság mostanában

Soha nem lehet egyetlen évadban sem eleget látni – az utolsó adat, amit bemutatószámként ismerek korábról, évi 500 körül volt –, és egyetlen beszámolóban sem lehet mindent összeszedni. De a végén jöjjön az, ami, ha én írom, nem maradhat ki. Hogy a legkisebb közönségnek szóló, a bábműfajon belül is igen sokszínű, változatos technikájú gyerekelőadásokban mennyi örömet lelhet a felnőttéző, ha tehetséges, ambiciózus, féktelen játékedvű alkotók kezébe kerül. Példának hozom a pécsi Bóbita Bábszínházat, akár a *Lúdas Matyijukat* (rendező: Markó Róbert), akár a *Robin Hoodot* (rendező: Schneider Jankó). A szombathelyi Mesebolt Bábszínház Jeles András rendezte megrendítő *A boldog herceg*-előadásáról nem is beszélve!

A személyes pálmámat azonban egy második *Az ügy vitte el*: a Soharóza – Halas Dóra – Nagy Fruzsina – Bartha Márk – Fekete Ádám munkájaként színre került catwalk-koncert – bármi legyen is az. Ez a produkció Kodály Zoltán művének, a falusi életet megmutató *Székelyfonónak* mintegy társdarabjaként tárta elénk a városi életet. Szintén népdalokból építkezve, bravúros dalszövegekkel, fantáziadús jelmezekben, végtelenül szellemes etűdsorozatban. Nekem a legszebbik estét a Soharóza hozta el a Trafóba.